

ПРЕКРАТЯВАНЕТО НА СЪДЕБНОТО ПРОИЗВОДСТВО ПО РЕДА НА ЧЛ. 249, АЛ. 2 НПК И СРОКЪТ ПО ЧЛ. 63, АЛ. 4¹

Доц. д-р Тервел Георгиев

Юридически факултет

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме: В статията е развито виждането, че при изчисляване на срока по чл. 63, ал. 4 НПК не следва да се взема предвид времето, през което делото се е намирало в съдебна фаза в случаите, когато с влязло в сила определение, съдът е прекратил съдебното производство и е върнал делото на прокурора поради допуснати в досъдебното производство съществени процесуални нарушения. Аргументирана е позицията, че ТР № 1/2002 г. на ОСНК на ВКС следва да се счита за загубило значение. Основната застъпена идея е, че с предложеното разбиране на закона би се постигнал преследваният от законодателя правозащитен и дисциплиниращ ефект на нормата на чл. 63, ал. 4 НПК, а досега утвърдената практиката по приложението на разпоредбата следва решително да бъде изоставена.

Ключови думи: чл. 63, ал. 4 НПК; задържане под стража; наказателен процес; пределен срок за задържане в досъдебното производство; тълкувателно решение на ВКС № 1/2002 г.

TERMINATION OF LEGAL PROCEEDINGS PURSUANT TO ART. 249 (2) CPC AND THE TERM UNDER ART. 63 (4)

Assoc. Prof. PhD Tervel Georgiev

Faculty of Law

Plovdiv University

Abstract: In the article, the view is developed that when calculating the term under Art. 63 (4) of the Criminal Procedure Code, the time during which the case was in the judicial phase should not be taken into account in cases where, with an effective ruling, the court terminated the legal proceedings and returned the case to the prosecutor due to significant procedural violations committed during the pre-trial proceedings. The position is argued that ID No. 1/2002 of the General meeting of the Criminal board of the Supreme Court should be considered to have lost its meaning. The main idea advocated is that the proposed understanding of the law would achieve the legal protection and disciplinary effect of the norm of Art. 63 (4) of the Criminal Procedure Code, and the up-to-date established practice of the application of the provision should be decisively abandoned.

Key words: Art. 63 (4) CPC; custody; criminal process; deadline for detention in pre-trial proceedings; interpretive decision of the Supreme Court No. 1/2002

¹ Публикувана под заглавие „По въпроса за изчисляване на сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК“ в [sadebnopravo.bg](https://www.sadebnopravo.bg)
<https://www.sadebnopravo.bg/biblioteka/2021/3/71-63-4->

Непрекъснатата модернизация на съвременното общество доведе до необратими изменения в мисленето и емоциите и на индивида. Промените в съществуващите обществени отношения, както и появата на други, непознати на правните системи в световен аспект, се оказаха неизбежни. Неразделна част от тези отношения представлява и съвременната наказателноправна система. От една страна, тя трябва ефикасно да обективира наказателната отговорност на индивида, който със свое деяние е извършил престъпление или е участвал с такова в извършването му, а от друга страна, същността ѝ следва да бъде достатъчно силен мотив за субектите на правото да спазват добросъвестно разпоредбите на наказателния закон.

Голяма част от проблемите, с които българското общество се сблъска през последните три десетилетия, всъщност бяха заложени още с първите промени на Наказателния кодекс (НК)² и на Наказателнопроцесуалния кодекс (НПК)³ след 1989 г. Наказателноправната ни система, в резултат от тези първоначални и прибързани промени, престана да съответства точно на съществуващите отношения, които бе призвана с действието си, да регулира. В резултат от това несъответствие, постепенно започна да се забелязва пълно или частично неосъществяване на целите, поставени пред пенитенциарната политика на държавата. Забавянето на българското наказателно и наказателнопроцесуално право в следването на световните тенденции в развитието му също нерядко бе налице. А неспособността да се определи причината за него, доведе до предприемане на редица мерки, които се изразиха в още неуместни изменения на материалния и на процесуалния наказателен закон, задълбочаващи създадените вече проблеми, а нерядко водещи и до възникването на нови.

В областта на наказателния процес също могат да бъдат посочени редица примери за прибързани и неефективни законодателни промени, какъвто е този с отмяната на разпоредбите на чл. 368 и 369 НПК⁴, а така също и примери за утвърдена съдебна практика, която противоречи както на закона и целите на законодателя, вложени в него, така и представляваща по същество необосновано игнориране на европейските и модерните световни тенденции в развитието на наказателнопроцесуалното право.

Такъв пример, в частност, е съдебната практика, която се утвърди през последните години във връзка с приложението на разпоредбата на чл. 63, ал. 4 НПК⁵. Тя се изразява в схващането, че в посочените в разпоредбата на чл. 63, ал. 4 НПК максимални срокове, за които е допустимо да се прилагат мерките за неотклонение „задържане под стража“ и „домашен арест“ в рамките на досъдебното производство, не следва да се зачита срокът, през който, по внесен обвинителен акт, делото се е намирало в съда, в случай, че последният е прекратил съдебното производство и го е върнал на прокурора по реда на чл. 249, ал. 1 и ал. 2 НПК, на осн. чл. 248, ал. 1, т. 3 НПК.⁶

² Наказателен кодекс (Обн. ДВ. бр. 26 от 02 април 1968 г., изм. и доп. ДВ. бр. 83 от 22 октомври 2019 г.).

³ Наказателнопроцесуален кодекс (Обн. ДВ. бр. 89 от 1974 г.; попр., бр. 99 от 1974 г., бр. 10 от 1975 г.).

⁴ НПК (Обн. ДВ. бр. 32 от 2010 г., в сила от 28.05.2010).

⁵ НПК (обн. ДВ, бр. 86 от 28 октомври 2005 г.).

⁶ Виж Определение от 24.11.2020 г. по ВЧНД № 1277/20 г. на АС – гр. София; Определение от 07.01.2021 г. по ВЧНД № 11/2021 г. на АС – гр. София; Определение от 30.12.2020 г. по ЧНД № 4572/20 г. на СГС, НО-1 състав; Определение от 18.01.2021 г. по ЧНД № 105/ 2021 г. на СГС, НО – 7 състав; Определение № 768 от 13.09.2010 г. по ЧНД № 1400/10 г. на РС – гр. Враца – 2 състав; Определение № 168 от 10.03.2016 г. по ВЧНД № 133/16 г. на АС – гр. Пловдив; Определение № 147 от 04.10.2018 г. по ВЧНД № 427/2018 г. на Апелативния специализиран наказателен съд и мн. др.

Именно горната практика представлява обект на настоящото изследване.

I. Разпоредбата на чл. 63, ал. 4 НПК (обн. ДВ, бр. 86 от 28 октомври 2005 г., изм. – ДВ, бр. 71 от 2013 г.), предвижда, че мерките за неотклонение „задържане под стража“ и „домашен арест“ в досъдебното производство могат да се прилагат за срок не по-дълъг от осем месеца – в случай, че лицето е привлечено като обвиняем за тежко умишлено престъпление, и за не повече от година и шест месеца – в случай, че обвинението е за престъпление, наказуемо с наказание „лишаване от свобода“ за срок не по-малко от 15 години или друго по-тежко наказание. За всички останали случаи е предвиден срок не по-дълъг от два месеца. Сроковете бяха чувствително съкратени със ЗИДНПК (обн. ДВ, бр. 71 от 2013 г.) и представляват една от гаранциите на принципа за разглеждане и решаване на наказателните дела в разумен срок (чл. 22 НПК).

Редакцията на нормата на чл. 63, ал. 4 НПК е ясна и недвусмислена и в конкретния случай буквалното ѝ тълкуване следва да съвпадне напълно с логическото. Ето защо, в утвърдената и посочена по-горе съдебна практика (а именно – от максимално допустимия срок да се приспада срокът, през който делото се е намирало в съда по внесен обвинителен акт, като по този начин фактически се удължава със същия период от време допустимият срок за изпълнение на мерките за неотклонение „задържане под стража“ и „домашен арест“ в рамките на досъдебната фаза на процеса) не може да бъде открита нито правна, нито житейска логика.

Подробни съображения в подкрепа на горния извод могат да се очертаят в следните насоки:

1. На първо място, следва да се посочи, че подобно тълкуване на разпоредбата на чл. 63, ал. 4 НПК, противоречи на световните и европейски тенденции в развитието на наказателнопроцесуалното право, а именно – непрекъснатото засилване на ролята на алтернативните форми на наказване и процесуална принуда по пътя към превенция на престъпността, в т.ч. и на рецидивната престъпност.⁷ Не бива да се забравя също, че законът третира обвиняемото лице като неосъждано до влизане в сила на осъдителна присъда, поради което и приложението на мерки за неотклонение, свързани с ограничаване правото му на свобода и свободно придвижване, са допустими само в изключителни случаи, когато са налице изрично посочени в процесуалния закон предпоставки и само за определен срок. От

⁷ Вж. Дюкрейм, Е. Избрано, С., Критика и хуманизъм, 1994 (Dyukreym, E., Izbrano, S., Kritika i humanizam, 1994); Дончев, П. Отново за канадската система на наказание. – Затворно дело, №1,1992 (Donchev, P. Otново za kanadskata sistema na nakazanie. – Zatvorno delo, №1,1992); Цолова, М. Сравнителен анализ на българската и чуждестранната пробационна практика. – Затворно дело, 2005, с.19 – 35 (Tsolova, M. Sravnitelnen analiz na balgarskata i chuzhdestrannata probatsionna praktika. – Zatvorno delo, 2005, s.19 – 35); Попов, И. Пробацията като инструмент за противодействие на асоциалното поведение на непълнолетните правонарушители. – Затворно дело, 2005, с. 11-19 (Popov, I. Probatsiyata kato instrument za protivodeystvie na asotsialnoto povedenie na nepolnoletnite pravonarushiteli. – Zatvorno delo, 2005, s. 11 – 19); Айдаров, Й. Престъпността в прехода към демокрация. Криминален. Очерк, С., Унивр. изд. „Св. Климент Охридски“, 1995, с.120 (Aydarov, Y. Prestapnostta v prehoda kam demokratsia. Kriminalen. Ocherk, S., Univr. Izd. „Sv. Kliment Ohridski“, 1995, s. 120); Айдаров, Й. Към въпроса за личността на престъпника като продукт и субект на обществените отношения. – Социолог. Пробл. №4, 1978, с. 30 – 41 (Aydarov, Y. Kam vaprosa za lichnostta na prestapnika kato produkt i subekt na obshtestvenite otnoshenia. – Sotsiolog. Probl. №4, 1978, s. 30 – 41); Айдаров, Й. Правни и теоретични основи на профилактиката на престъпността в НР България. С., ВСШ „Г. Димитров“, 1977, с.104 (Aydarov, Y. Pravni i teoretichni osnovi na profilaktikata na prestapnostta v NR Bulgaria. S., VSSH „G. Dimitrov“, 1977, c.104).

друга страна, ограничаването на правото на свобода и свободно придвижване се конкурира особено активно с презумпцията за невиновност, която би следвало да действа с особена интензивност именно и главно през времето, в което се развива досъдебното производство, предвид принципното положение за централната роля на съдебната фаза на процеса. Именно в това се съдържа логиката на предвидения пределен срок, в който е законосъобразно да се изпълняват мерки за неотклонение спрямо обвиняемия, свързани с ограничение правото му на свобода. От една страна, забавяне внасянето на обвинителен акт срещу обвиняемия и поставянето на делото за разглеждане от съда внася сериозно съмнение в основателността и обезпечеността, с обвинителни по процесуалноправната си природа доказателства, на първоначално приетото за налично подозрение за съпричастност на обвиняемия към авторството на деянието, в извършването на което е бил обвинен. От друга страна – подобно положение е и формално неприемливо, защото то подравня значението на презумпцията за невиновност, като основна гаранция на основния принцип на наказателния процес на правовата държава и демократичното общество, а именно – правото на защита на обвиняемия (чл. 15 НПК). В крайна сметка, въпросът за вината и отговорността на обвиняемия следва да се реши от съд в разумен и възможно най-кратък срок, което е друг съществен принцип (чл. 6 НПК). Ето защо, когато процесът по събиране на доказателства не дава резултат в достатъчна степен, за да може да се построи адекватна обвинителна теза в един разумен срок, правилно би било допуснатите мерки за неотклонение, ограничаващи едно толкова съществено човешко право, каквото е това на свобода и свободно придвижване, да бъдат отменени, респ. заменени с алтернативни такива.

2. В полза на налагането на мерки, алтернативни на тези, включващи лишаване от свобода на досъдебното производство, са разпоредбите на Рамково решение 2009/829/ПВР на Съвета от 23 октомври 2009 г. за прилагане между държавите членки на ЕС на принципа за взаимно признаване към актове за налагане на мерки за процесуална принуда, като алтернатива на предварителното задържане⁸, което, макар и късно, в крайна сметка бе транспонирано в българското национално законодателство⁹. Този акт на Съвета е израз на все по-ясно очертаващия се стремеж на общеевропейско ниво към разширяване на приложното поле на алтернативните мерки за процесуална принуда за сметка на тези, свързани с ограничаване правото на свобода и свободно придвижване, на досъдебното производство. Несъобразяването с основните демократични принципи на наказателния процес и утвърждаването на порочни прокурорски и съдебни практики, по пътя на превратното тълкуване на ясни и недвусмислени законови разпоредби, в крайна сметка, застана и в основата на Решение от 13 октомври 2020 г. на ЕСПЧ, постановено по делото „Марин Йосифов срещу България“, с което Република България бе осъдена за нарушение на чл. 5, §4 от ЕКЗПЧОС за това, че жалбоподателят не е разполагал с подходящо средство за защита, което да му осигури възможност да обжалва в съд задържането си с прокурорско постановление за срок до 72 часа.

II. Особено внимание в настоящото изследване се отделя на Тълкувателно решение № 1 от 25 юни 2002 г. по Н.Д. № 1/ 2002 г., ОСНК на ВКС – относно приложението на чл. 152, чл. 152а и чл. 152б НПК (Отм.), защото е безспорно, че коментираната съдебна практика се

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A32009F0829>

⁹ Закон за признаване, изпълнение и изпращане на актове за налагане на мерки за процесуална принуда, различни от мерките, изискващи задържане (обн. ДВ, бр. 33 от 26 април 2016 г.).

основава в съществената си част на възприетата в него теза, която няма никакви основания да бъде споделяна.

1. Това е така, на първо място, защото, посоченото решение към момента е неприложимо, въпреки съществуващите схващания в обратния смисъл¹⁰.

Независимо от обстоятелството, че коментираното тълкувателно решение и към момента е част от правния мир, дотолкова, доколкото то, по съществото си, представлява тълкуване на конкретни правни норми, би могло да намери приложение във връзка единствено с установяване на смисъла, вложен от законодателя в конкретната, тълкувана разпоредба към периода, в който тя е действала.

Естествена последица от юридическото обезсилване на съответната правна норма е оставянето на възприетото нейно задължително тълкуване, дадено от ОСНК на ВКС с коментираното решение, без приложение, макар същото да не е изрично отменено и да продължава да бъде част от правния мир. Това е така по следните причини:

1.1. От общотеоретично и практическо гледище, като цяло, са възможни няколко начина за излизане на закона от сила, в т. ч. и на наказателнопроцесуалния закон: излизане от сила, поради изрична отмяна – тогава, когато законодателният орган приеме закон, с който изрично посочва отмяната; излизане от сила на закона, поради изтичането на срок, предвиден за неговото приложение; излизане от сила, поради настъпване на конкретно условие, в зависимост от осъществяването на което е поставено действието му и излизане на закона от сила, поради мълчаливата му отмяна – тогава, когато бъде приет нов закон, който урежда по друг начин обществените отношения, които са били обект на правно регулиране от стария.¹¹

При първите три способа за извеждане от сила на закона настъпва пълно фактическо юридическо обезсилване на излезлия от сила закон, който от момента на своята отмяна престава да бъде част от правната действителност. Не такова е положението само при мълчаливата отмяна, когато мълчаливо отмененият по силата на принципа „*Lex posterior derogat legi priori*“ по-стар закон продължава да бъде част от правния мир, но не се прилага. Т. е., по отношение на него не е настъпило пълно фактическо юридическо обезсилване. Правното значение на този факт се изразява в обстоятелството, че ако в определен бъдещ момент по-новият и затова приложим закон бъде отменен по пътя на изричната отмяна например – без обаче да бъде приет друг закон, който да урежда същите обществени отношения, от момента на отмяната автоматично ще започне да се прилага старият, без да е необходим изричен акт, който да го въведе отново в сила.

С разпоредбата на §2 от ПЗР на НПК (обн. ДВ, бр. 86 от 28 октомври 2005 г., в сила от 29.04.2006 г.) действащият към онзи момент НПК (обн. ДВ, бр. 89 от 1974 г.; попр., бр. 99 от 1974 г., бр. 10 от 1975 г.) беше отменен по пътя на изричната отмяна и към настоящия момент този закон е фактически юридически обезсилен. Това означава, че Тълкувателно решение № 1 от 25 юни 2002 г. по Н.Д. № 1/ 2002 г., ОСНК на ВКС е неприложимо, поради липсата на обекта на извършеното тълкуване и задължителното тълкуване, което ОСНК на ВКС е дало на различни разпоредби на този закон, е неприложимо спрямо тези на НПК (обн. ДВ, бр. 86 от 28 октомври 2005 г., в сила от 29.04.2006 г.).

¹⁰ Определение от 18.01.2021г. по ЧНД № 105/ 2021г. на СГС, НО – 7 състав

¹¹ В. Гиргинов, А. Коментар на наказателния кодекс – Обща част, том I, С., София – Р, 1999 (V. Girginov, A. Komentar na nakazatelnia kodeks – Obshta chast, tom I, S., Sofia – R, 1999)

Схващането, че на тълкуване подлежи съответният правен институт, който би могъл да съществува в предходни или последващи закони, не може да бъде споделено. Всеки тълкувателен процес, в т. ч. и задължителното тълкуване на ОСНК на ВКС, представлява телеологична дейност, свързана с изясняване смисъла на конкретна правна норма и, разбира се, задължителността на изводите от този процес, би могла да се отнася само до нейния смисъл. Отмяната на действащия закон и приемането на друг би могла да постави отново въпроса за тълкуване на норма на приложимия закон, която изяснява съдържанието на същия правен институт, като новият тълкувателен процес би могъл да доведе дори до същите изводи. Но не може априори да се вложи в съдържанието на конкретния институт смисълът, установен с едно тълкувателно решение, прието в предходен и много вероятно съществено различаващ се исторически момент, когато правната система вероятно не се е основавала на същите принципни положения. Както е в настоящия случай – смисълът и съдържанието на правните институти, се установява от законодателя. Когато редакцията на текста на нормата, с която това е направено, е неясна, двусмислена или зле граматически редактирана, се създава необходимост от тълкуването ѝ, за да се установи действителният смисъл, вложен от законодателя. Но обектът на тълкуването, в крайна сметка, е конкретна редакция на конкретна правна норма. А целта на този телеологичен процес е да се установи смисълът и съдържанието на правния институт, които законодателят, а не някой друг субект, е имал за цел да вложи в него.

Ето защо, ако извеждането на закона от сила по пътя на мълчаливата отмяна, все пак прави възможен спор по въпроса за това, дали задължителното тълкуване на негови норми следва да намери приложение и спрямо аналогични такива на новия, то немислимо е да се настоява, че такъв спор е възможен, когато става дума за закон, който вече не представлява част от правната действителност, поради своето пълно фактическо юридическо обезсилване. Подбраният от законодателя начин за извеждане от сила на стария закон всъщност заявява и определена негова цел – да скъса не само с нормативните разрешения, които е давал в миналото отмененият закон, но също така и с практиката по неговото приложение. Не бива в тази връзка да се пренебрегва обстоятелството, че отмененият НПК беше прилаган и съществената част от практиката по неговото приложение бе натрупана в коренно различни обществено-политически и социално-икономически условия – тези на държава, основана на тоталитарен диктаторски режим. Желанието за пълно скъсване с порочните нормативни решения, на които се основаваше наказателният процес на държавата през този период, намери своето естествено решение в целта на законодателя да отмени по изричен начин стария НПК и да го замени с нов, който да утвърди по категоричен начин наказателно процесуалноправните принципи на демократичното общество и правовата държава. И не на последно място, предстоящото тогава присъединяване на България към Европейския съюз на 01 януари 2007 г. и изискванията на преговорния процес изискваха тази промяна.

В противовес на горната теза често се изтъква обстоятелството, че отношението към основното право на свобода и свободно придвижване на гражданите не се е променило от времето на приложение на стария НПК, предвид съществените изменения, прокарани в него в годините след 1989 г., както и предвид обстоятелството, че България от 1992 г. вече е член на Съвета на Европа и страна по ЕКЗПЧОС. Последното, макар и фактически вярно, категорично не съответства на първата част на тази теза. Старият НПК утвърждаваше ре-

дица процедури, характерни в много по-голяма степен за следствия (инквизиционния) наказателен процес, отколкото за състезателния, присъщ на модерните демократични общества. Съществена част от тези процедури продължиха да се прилагат години след настъпването на обществено-политическите и правни промени в българското общество след 1989 г., като например тази за вземането на мярката за неотклонение „задържане под стража“ на досъдебното производство от прокурора. И ако законът може просто да бъде променен, за да се постигне едно формално съответствие с нормите на правото на ЕС например, то за промяната във възгледите на хората, ангажирани с неговото приложение, е необходимо време и перспективен, информиран и компетентен поглед към световните и европейските тенденции в развитието на наказателното право и процес. Именно липсата на такъв поглед застана в основата на редица погрешни тълкувания на изменените в годините след 1989 г. наказателнопроцесуални разпоредби, които не съответстваха както на европейските и световните тенденции в развитието на науката за наказателното право и наказателния процес, така и на целта на българския законодател, преследвана с тези изменения. Тълкувателно решение № 1 от 25 юни 2002 г. по Н.Д. № 1/ 2002 г., ОСНК на ВКС, не правеше изключение.

Ето защо, в навечерието на присъединяването на България към ЕС, нов НПК беше необходим, а с принципите на стария и с практиката по неговото приложение следваше да бъде скъсано категорично, която цел намери израз не само в същността на нормите на новия НПК, но също така и в подбрани от законодателя начин да изведе от сила стария.

2. На следващо място, необосновано е да се настоява, че Тълкувателно решение № 1 от 25 юни 2002 г. по Н.Д. № 1/ 2002 г., ОСНК на ВКС може да представлява „задължително тълкуване по аналогия“ на разпоредбата на чл. 63, ал. 4 НПК (обн. ДВ, бр. 86 от 28 октомври 2005 г., в сила от 29.04.2006 г.).

Тълкуването е винаги процес, който се отнася до конкретна правна норма – обсъждане на граматическата и лексикалната ѝ структура, принципите на правната и житейската логика, систематическото ѝ място сред останалите норми и конкретните обществено-политически, социално-икономически и културни условия, при които е била приета. Единствено подобен подход може да гарантира, че тълкувателният процес успешно ще постигне целта си – разкриване на действителния смисъл, вложен от законодателя в текста на нормата, и целта – поставена пред приложението ѝ.

3. Важно е да се обърне внимание и на някои съществени въпроси на правоприлагането по аналогия, като метод за попълване на празноти в правото, в областта на наказателния процес.

Правоприлагането по аналогия на правото е на общо основание недопустим метод за попълване на празноти в областта на наказателния процес, а правоприлагането по аналогия на закона е допустимо, ако това е изрично предвидено и само, ако не се нарушава принцип на наказателния процес и не се ограничават процесуалните права на гражданите.

Едно от основните ръководни начала на българския наказателен процес е предвидено в разпоредбата на чл. 22 на действащия НПК и се изразява в принципното положение, че разглеждането и решаването на наказателните дела трябва да става в разумен срок. В този смисъл, всяко правоприлагане по аналогия на закона, което води до удължаване на предвидените в закона срокове, които пряко или косвено влияят върху срочността на разглеждане и решаване на делата и особено върху удължаването на сроковете, за които е

допустимо лице, неосъдено с влязла в сила присъда, да бъде лишено от свобода, би било недопустимо. А такъв би бил случаят, ако се възприеме тезата за това, че Тълкувателно решение № 1 от 25 юни 2002 г. по Н.Д. № 1/ 2002 г., ОСНК на ВКС, представлява действащо право и по пътя на правоприлагането по аналогия би могло да бъде източник на задължително тълкуване на нормата на чл. 63, ал. 4 НПК. Не бива, също така, да се пропуска фактът, че принципът за решаване на делата в разумен срок е нов за българския наказателен процес. Той е въздигнат в основно ръководно начало едва с действащия НПК и към момента на постановяване на коментираното тълкувателно решение изобщо не е съществувал. Този принцип е заимстван директно от чл. 6, ал. 1 ЕКЗПЧОС и е безспорен факт, че в практиката на ЕСПЧ най-много осъдителни решения са постановени тъкмо за нарушения на тази разпоредба.

В заключение, следва да се обобщи, че не съществува нито правен способ, нито правна логика, по които да е възможно Тълкувателно решение № 1 от 25 юни 2002 г. по Н.Д. № 1/ 2002 г., ОСНК на ВКС – относно приложението на чл. 152, чл. 152а и чл. 152б НПК (отм.), да може да даде задължително тълкуване на разпоредбата на чл. 63, ал. 4 от действащия НПК. Тълкуването на тази разпоредба на общо основание следва да премине през приложение на познатите способности на тълкуване, включително историческото. Този способ държи сметка за конкретните общественно-политически, социално-икономически и културни условия, които са наложили приемането на нормата, а те безспорно съществено се различават от тези, съществували при приемането на коментираното тълкувателно решение, съобразно и с казаното в предходното изложение.

III. И на последно място, важно е да се анализира въпросът за това, дали аргументите, изложени в текста на Тълкувателно решение № 1 от 25 юни 2002 г. по Н.Д. № 1/ 2002 г., ОСНК на ВКС, и застанали в основата на даденото задължително тълкуване на нормата на чл. 152, ал. 4 от отменения НПК се характеризират с висока степен на актуалност към настоящия момент; могат ли те да заемат някакво място в процеса по тълкуването на разпоредбата на чл. 63, ал. 4 НПК?

Отговорът на този въпрос следва да е категорично отрицателен по следните съображения:

1. На първо място, както вече беше застъпено по-горе, отмененият НПК утвърждаваше немалък брой процедури, които противоречаха на редица принципи на наказателния процес на модерните демократични общества, като съществена част от тях продължиха да се прилагат дълго след 1989 г., а промяната във възгледите на лицата, ангажирани в областта на правораздаването, не настъпи своевременно.

Ето защо, не може сериозно да се настоява, че при тълкуването на чл. 152, ал. 4 НПК (отм.), ОСНК на ВКС, е изхождал от същите принципни положения, на които се основава настоящият наказателен процес на Република България. Тази констатация изглежда още по-вярна, когато се анализира процесуалният ефект от даденото с Тълкувателно решение № 1 от 25 юни 2002 г. по Н.Д. № 1/ 2002 г., ОСНК на ВКС, задължително тълкуване на нормата на чл. 152, ал. 4 НПК (отм.) във връзка с изчисляването на пределните срокове, през които може да продължава изпълнението на мерките за неотклонение „задържане под стража“ и „домашен арест“, в рамките на досъдебната фаза на процеса, в случай, че съдът прекрати образуването съдебно производство и върне делото на прокурора за отстраняване на допуснати от него и разследващия орган съществени процесуални нарушения, включително

такива, довели до ограничаване правото на защита на обвиняемия. Факт е, че тези нарушения са допуснати по вина на органите на досъдебното производство. А процесуалният резултат за обвиняемия в един такъв процес, съобразно тълкуването, което ОСНК на ВКС е дало, се изразява всъщност в предоставяне на възможност срокът, в който обвиняемият е лишен от свободата си, да бъде законосъобразно удължен с времето, през което делото се е намирало в съда, което винаги е съществен период в сравнение с пределните срокове, посочени в чл. 152, ал. 4 НПК (отм.) Обективно, не е налице необходимост от съществена юридическа компетентност, за да се установи, че в подобно решение няма никаква правна логика. Това означава, че дори и към 25 юни 2002 г. и по отношение действителния смисъл на нормата на чл. 152, ал. 4 НПК (отм.), аргументите на ОСНК на ВКС не се характеризират с актуалност, съответстваща било на нормите на ЕКЗПЧОС, по която България е страна и към онзи момент, било на принципните положения, на които е изграден наказателният процес на страните, към семейството на които българското общество се е стремило да принадлежи, а още по-малко пък може да се приеме, че тези аргументи притежават актуалност по отношение тълкуването на нормата на чл. 63, ал. 4 НПК днес.

2. На следващо място следва да се обърне специално внимание и на обстоятелството, че аргументацията на ОСНК на ВКС, изложена в текста на Тълкувателно решение № 1 от 25 юни 2002 г. по Н.Д. № 1/ 2002 г., ОСНК на ВКС, досежно задължителното тълкуване на нормата на чл. 152, ал. 4 НПК (отм.), е крайно оскъдна както в количествено, така и в качествено отношение. По същество е заявено единствено, че „Сроковете по чл. 152, ал. 4 НПК се отнасят само за досъдебната фаза на наказателното производство, защото имат както правозащитен, така и дисциплиниращ характер. Затова, когато съдът върне делото на разследващите органи, не започва да тече нов срок, а времето, през което делото е било в съдебна фаза, не се зачита по чл. 152, ал. 4 НПК“¹²

Интригуващ е начинът, по който ОСНК на ВКС вижда ролята на т. нар. „правозащитен и дисциплиниращ характер“ на нормата. Очевидно е, че ОСНК на ВКС счита, че нормата има правозащитен спрямо обвиняемия характер, а дисциплиниращият е насочен към органите на досъдебното производство. Ето защо, правилно приема, че когато съдът върне делото на прокурора за отстраняване на съществените процесуални нарушения, допуснати на досъдебното производство от него и разследващия орган, правилно би било срокът да не започва да тече отначало. Как обаче се проявява правозащитният ефект на нормата спрямо обвиняемия и дисциплиниращият ѝ ефект спрямо органите на досъдебното производство при предлаганото по-нататък тълкуване – „времето през което делото е било в съдебна фаза не се зачита по чл. 152, ал. 4 НПК“? Фактически се постига тъкмо обратният резултат – независимо от обстоятелството, че съществените нарушения на процесуалните правила са били допуснати от органите на досъдебното производство, никакъв негативен ефект за тях не следва от това обстоятелство. Тъкмо обратното – той е стоварен с пълна сила върху обвиняемия, като изпълняваните спрямо него мерки за неотклонение „задържане под стража“ и „домашен арест“ законосъобразно могат да бъдат удължени с времето, през което делото „се е намирало в съдебна фаза“.

Подобно схващане е категорично погрешно – главно защото е основано на съществено вътрешно противоречие: никакъв – нито правозащитен спрямо обвиняемия, нито

¹² Тълкувателно решение № 1 от 25.06.2002 г. по Н.Д. № 1/2002 г., ОСНК на ВКС – относно приложението на чл. 152, чл. 152а и чл. 152б НПК отм.

дисциплиниращ спрямо органите на досъдебното производство, ефект може да бъде постигнат с анализираното тълкуване на нормата.

Следва да се има предвид също, че юридическата прецизност не е самоцел. Тя се преследва винаги и само за да се постигне правилно приложение на закона съобразно с целта, вложена от законодателя. Действително, за времето, през което делото се е намирало в съда по внесен обвинителен акт, може да се говори като за време, през което то се е намирало в съдебна фаза. Но това обстоятелството не може да има значение при изчисляването на сроковете по чл. 152, ал. 4 от отменения НПК, защото по този начин тази разпоредба губи своя правозащитен – спрямо обвиняемия, и дисциплиниращ – спрямо органите на досъдебното производство, ефект.

В някои съдебни актове, утвърждаващи тази порочна практика, се настоява, че разпоредбата на чл. 249, ал. 2 НПК представлява „законовото ѝ регламентиране“.¹³ Това е категорично невярно! Разпоредбата на чл. 249, ал. 2 НПК урежда срока, в който прокурорът следва да отстрани констатираните от съда нарушения, като препраща по този въпрос към разпоредбата на чл. 242, ал. 4 и ал. 5 НПК и не може да има никакво приложение по отношение на принципните положения, от които следва да се изхожда при изчисляването на сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК тогава, когато делото е било внесено с обвинителен акт в съда, но по реда на чл. 249, ал. 1 и ал. 2 НПК, на осн. чл. 248, ал. 1, т. 3 НПК, последният е прекратил съдебното производство и е върнал делото на прокурора за отстраняване на допуснати съществени нарушения на процесуалните правила в рамките на досъдебното производство. Извършеното позоваване на разпоредбата на чл. 249, ал. 2 НПК в цитирания съдебен акт, представлява вял и по същество неуспешен опит да се придаде авторитетност на една изцяло несъстоятелна юридическа теза.

С приемането на новия НПК, законодателят възприе съвременните принципи, на които се основава наказателният процес на държавите членки на ЕС, и съвременните тенденции в развитието на наказателното и наказателнопроцесуалното право в Общността. Именно съобразно с това, разпоредбата на чл. 63, ал. 4 НПК, както и редица други, в т. ч. първоначално приетата редакция на чл. 368 и чл. 369 от новия НПК, сега действащата редакция на нормите на чл. 368, чл. 368а и чл. 369 НПК, както и много други, имат, от една страна, правозащитен спрямо обвиняемия характер, а от друга – дисциплиниращ спрямо органите на досъдебното производство, ефект.

Действително, законодателят изрично е посочил в разпоредбата на чл. 368, ал. 1 НПК, че от предвидените срокове следва да се приспада времето през което делото се е намирало в съда. Но паралел между тези срокове и тези, установени в чл. 63, ал. 4 НПК, е недопустим! Разпоредбата на чл. 368 и сл. НПК предвижда срокове, през които продължава досъдебната фаза на процеса и свързаните с това обстоятелство процесуални възможности за обвиняемия да поиска „ускоряване на наказателното производство“. Разпоредбата на чл. 63, ал. 4 НПК предвижда пределни срокове, в които е допустимо да се изпълняват мерки за неотклонение, свързани с лишаването от свобода на неосъдено с влязла в сила присъда, лице. Отделно от това, важно е да се обърне внимание и на законодателния способ, избран от законодателя във всеки от двата случая – там, където той преследва целта от срока да се приспада времето, през което делото се е намирало в съда, това е изрично указано

¹³ Определение № 147 от 04.10.2018 г. по ВЧНД № 427/2018 г. на Апелативния специализиран наказателен съд и мн. др.

(чл. 368, ал. 1 in fine НПК), за разлика от разпоредбата на чл. 63, ал. 4 НПК, където подобна разпоредба липсва. А това е сериозна индигия за това, че в последния случай законодателят не преследва тази цел. Което е, както юридически, така и житейски логично – разпоредбата на чл. 63, ал. 4 НПК има основно правозащитен спрямо обвиняемия характер, поради което и не може да бъде открита правна логика в приспадането от предвидените срокове на времето, през което делото се е намирало в съда по внесен обвинителен акт, щом съдът е прекратил съдебното производство и го е върнал на прокурора за отстраняване на съществени процесуални нарушения, допуснати от органите на досъдебното производство.

Ето защо, времето, през което делото е било внесено с обвинителен акт в съда, но е било върнато на прокурора по реда на чл. 249, ал. 1 и ал. 2 НПК и на осн. чл. 248, ал. 1, т. 3 НПК, макар формално да може да се обозначи, като „съдебна фаза“, практически губи своето правно значение на „съдебна фаза на процеса“ в момента на влизане в сила на определението, с което съдът е върнал делото на прокурора. От този момент последното следва да се разглежда като намиращо се в досъдебна фаза, а сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК продължават да текат, като времето, през което делото се е намирало в съда, на общо основание, се брои при изчисляването им. Доказателство за правилността на това схващане е и фактът, че при следващо внасяне на обвинителен акт, съдебната фаза на процеса започва отново с провеждане на всички съдопроизводствени действия по чл. 247 и сл. НПК, включително провеждането на разпоредително заседание по чл. 247б НПК. Т. е. законът разглежда времето, през което делото се е намирало в съдебна фаза по внесен обвинителен акт в предходен момент, като обстоятелство без правна стойност, щом съдебното производство е било прекратено по реда на чл. 249, ал. 1 и ал. 2 НПК и на осн. чл. 248, ал. 1, т. 3 НПК.

Именно така би се постигнал преследваният от законодателя правозащитен и дисциплинарен ефект на нормата на чл. 63, ал. 4 НПК, а досега утвърдената практиката по приложението на разпоредбата следва решително да бъде изоставена. Тя подкопава съществено принципната основа, на която е изграден наказателният процес на страната, и представлява лош атестат за нивото на развитие на българското наказателно правосъдие.